

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВВІЧЛИВОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Тетяна ПОЧЕПЕЦЬКА

Ужгородський національний університет

Постановка проблеми та її визначення. Як предмет лінгвістичного дослідження ввічливість неодноразово привертала увагу мовознавців. Проблеми ввічливості як лінгвістичного явища включають такі питання: розробка концепції ввічливості; вивчення соціальних та психологічних факторів, що визначають форми та функції ввічливої поведінки; встановлення взаємозв'язку категорії ввічливості та типу дискурсу; опис мовних засобів, які використовуються для вираження комунікативної стратегії ввічливості.

Загалом, ввічливість розглядається як дотримання правил пристойності в мові і діях, прояв шляхетності, основа етикетної поведінки що є суттєвою ознакою будь-якого комунікативного акту.

У лінгвістиці категорія ввічливості зазвичай розглядається в рамках загальної стратегії мовної поведінки комунікантів або при аналізі особливостей мовленнєвих актів у ситуаціях вибачення, подяки, компліменту, вираження співчуття і т. д. на певній мові.

Класифікації ввічливості, запропоновані різними авторами [1, 2, 3, 4, 5, 6], показують залежність словесної репрезентації ввічливості від широкого кола факторів. Кожна класифікація, що розвиває різні аспекти цього явища, спрямована на визначення принципів, якими співрозмовники повинні керуватися, щоб успішно реалізувати свої комунікативні наміри. Ці класифікації зосереджуються на тому, що різні види ввічливості мають різні способи вербальної реалізації в залежності від ситуації, міжособистісних стосунків між мовцем і адресатом, міжкультурних чинників.

У нашому дослідженні, ми прийняли наступне визначення ввічливості. Ввічливість-це явище, що передбачає соціально прийнятну поведінку, засновану на увазі до почуттів інших, спрямовану на забезпечення успішної безконфліктної взаємодії комунікантів що реалізується у мові через певну стратегію.

Актуальність досліджуваної проблеми полягає в тому, що в зв'язку з розширенням меж міжнародної співпраці і підвищенням ролі міжкультурної комунікації, існує велика потреба знати і слідувати стратегіям мови, що ведуть до успішного процесу спілкування.

Дана стаття має на меті розглянути лексичні засоби вираження ввічливості в англійській мові.

Завдання полягає у визначенні та класифікації універсальних складових англійської мовної культури на лексичному рівні.

Матеріалом для дослідження слугували художні тексти англійською мовою.

Виклад основного матеріалу і отримані висновки.

Лексичний рівень сучасної англійської мови містить велику кількість мовних одиниць, використання яких сприяє вираженню ввічливих намірів у процесі спілкування. До них належать, наприклад, звернення, іменник, який ідентифікує особу (тварину, об'єкт тощо.) до яких звертаються, або конструкції (окремі граматично та просодично ізольовані одиниці, що виступають в якості стабільних кодів мовленнєвого етикету), в яких мовець або письменник безпосередньо звертається до іншої особи. Вони дозволяють визначити адресата, здійснювати первинний вербальний контакт з ним, а також встановити соціальний статус комунікантів таким чином збалансувавши їх ролі в процесі взаємодії.

Professor, why couldn't we just apparate directly into your old colleague's house? [14, p. 60]

Висловлювання із зверненням, що підкреслюють статус їх співрозмовника, є невід'ємною частиною ввічливої бесіди та виявляють їхні переваги у протиставленні висловлюванням без звернення.

Окрім необхідності врахування соціального статусу співрозмовника при виборі відповідного звернення (Містер, Місіс, Міс, Ваша честь / Величність / Високість) важливою умовою для досягнення ввічливого тону при зверненні до людини є урахування її приналежності до певної культури. Це може означати ігнорування стандартів спілкування англійською мовою на користь стандартів мови спілкування адресата. Наприклад, звертання до представника японської культури, з використанням традиційного для англійської мови "Mr.", характеризується нижчим ступенем поваги в порівнянні з одиницею "san", що використовується японською мовою як традиційна формула ввічливості.

Dr. Petrescu, how nice to hear from you again. I hope you are well? – I am, thank you, Nakamura-san [7, p. 267].

У якості звернення можуть виступати лексичні одиниці, що належать до різних частин мови і мають у тексті різне семантичне навантаження. Вони можуть передавати ступінь спорідненості, професію, вік, особисті характеристики, таким чином висловлюючи різні ступені ввічливої конотації.

Наступну групу складають **абсолютні маркери ввічливості**. Їх природу можна пояснити за допомогою теорії Дж. Ліча, що розрізняє відносну ввічливість (що залежить від контекстних параметрів ситуації спілкування) і абсолютну (притаманну певним типам мовленнєвих актів) [6, с. 10]. Характерні рисою абсолютних маркерів ввічливості є наявність в їх семантичній структурі постійно фіксованих сем ввічливості, хоча і модифікованих (в залежності від інтенції мовця та ситуації спілкування), але не синтаксичною структурою висловлювання.

До найбільш типових лексем цієї групи належать такі слова, як «please», «sorry», «apology», «excuse», «thank», «welcome», «congratulate» («будь

ласка», «вибачте», «даруйте», «перепрошую», «дякую», «ласкаво просимо», «вітаємо») тощо.

Використання слова «будь ласка» в структурі висловлювання обмежується його функціонування лише у певних мовленнєвих актах таких як прохання, обіцянки, запрошення та компліменти.

Rosmerta, please, send a message to the Ministry [12, p. 582].

До групи слів і виразів, що належать до абсолютних маркерів ввічливості в англійській мові і які використовуються як частина мовного акту вибачення, може бути включене ще одне дієслово «*to excuse*» («перепрошую»), якому в більшості випадків передуює особовий займенник. Широке поширення використання даного маркера ввічливості в англійській мові - це спроба розпочати розмову із співрозмовником, привернути його увагу до можливого її розвитку.

Before we could respond, she headed back out on the street and accosted the first passer-by with a cut-glass, "Hey, you there! Excuse me," then went off in the direction he pointed out to her [10, p. 148].

Мовний акт вибачення також може бути підкріплений такими абсолютними маркерами ввічливості, як дієслово «*to apologize*» («вибачитися») та іменник «*apology*» («вибачення»). Щоб придати формальності і підвищити ступінь ввічливості висловлювання, іменник «вибачення» може бути використаний у множині.

a) *Mr. Nakamura raised a hand. "I apologize," he said. "How tactless of me..." [7, p. 276]*

b) *Mr. Langdon, again my apologies [10, p. 244].*

Група **абсолютних маркерів ввічливості** на лексико-семантичному рівні в англійській мові також включає в себе «компліментарні» прикметники, які ми визначаємо як прикметники, які передають значення прийняття і високої оцінки співрозмовника (або інших об'єктів, які безпосередньо пов'язані з ним відповідно до контексту) мовцем. До них належать: «*amazing*», «*good*», «*loyal*», «*magnificent*», «*beautiful*», «*desirable*» («дивовижний», «добрий», «вірний», «чудовий», «гарний», «бажаний») тощо.

"No, you are easily the most beautiful... desirable woman I've ever... there couldn't be ..." [13, p. 21]

Результатом використання компліментарних прикметників у практиці діалогічної взаємодії повинно бути покращення міжособистісних відносин між співрозмовниками через концентрацію на позитивних аспектах характеру одержувача повідомлення. Проте аналіз зразків діалогічної мови показує, що ввічливе ставлення мовця до слухача може бути реалізоване і за допомогою полярного засобу, що фокусує увагу на почуттях відправника повідомлення.

Найбільш яскравим прикладом реалізації цього підходу є використання дієслова «*to hope*» («сподіватися»), що дозволяє мовцю виразити суб'єктивне занепокоєння з приводу адресата.

“Thank you,” she said gravely. “Goodbye! I hope you don’t have any more trouble and your head gets better” [11, p. 142].

Правильність використання дієслова «сподіватися» у процесі взаємодії визначається нормами ввічливості британського суспільства, включаючи невтручання у діяльність іншої особи.

Відповідним терміном для цієї ситуації є, на наш погляд, «комунікативний нейтралітет». «Комунікативна нейтральність», у свою чергу, передбачає мінімальну кількість вживання запитань. Дієслово «*to hope*» («сподіватися») в даному випадку виступає в якості еквівалентної заміни.

“I’m sorry, Helen,” drawled Sally. He checked Paul’s face then turned back to me. “I took advantage of you when you were vulnerable. I have no excuse. My behaviour was indefensible. I hope you can find it in your heart to forgive me” [10, p. 60].

Спільною стратегією досягнення ввічливої конотації висловлювань є використання прикметника «*no*» («ні») у різних фіксованих виразах, спрямованих на уникнення конфліктів та як прояв ввічливості. Ці вирази побудовані на однаковій синтаксичній моделі «ні плюс іменник», але тлумачать розбіжність цінностей.

“This is foolishness,” he said, “meaning no offence, madam. But it’ll be out to sea in this flood. And I’ll die of cold” [11, p. 246].

Вираз «*no offence*» використовується як пом’якшуючий засіб комунікативної мети висловлювання. Як можна бачити з прикладу, вживаючи «без образ», спікер намагається згладити наслідки образи для того щоб уникнути конфронтації.

«*No trouble*» є виразом, використання якого відповідає такому правилу ввічливості, поширеному в британському суспільстві, як скромність у оцінці своїх власних досягнень, власного я.

“There was no need to bring up the tray, I was just about to do it myself!” “Eet was no trouble,” said Fleur Delacour, setting the tray across Harry’s knees and then swooping to kiss him on each cheek: he felt the places where her mouth had touched him burn [14, p. 91].

Вираз «*no problem*» («без проблем») перетворює незручну комунікативну ситуацію в незначну проблему та надає виразу ввічливу конотацію.

“I’ve come out without any money,” Tina blurted, and then waited for a string of expletives to follow.

“No problem,” muttered the driver, who jumped out of his cab to open the door for her [9, p. 106].

Важливим компонентом стратегії ввічливості в сучасній англійській мові є використання мовних засобів що пом’якшують або посилюють комунікативний намір мовця, таким чином, збільшують або зменшують комунікативний ефект висловлювання.

Існує кілька причин, через які мовець, можливо, захоче змінити комунікативну силу висловлювання. Дж. Холмс вказує на дві з них: по-перше, це бажання, «передати модальне значення ставлення мовця до змісту пропозиції», а по-друге – «намір висловити емоційний сенс або ставлення мовця до адресата в контексті висловлювання» [2, с. 168].

Наприклад, мовець може не бути абсолютно впевненим, чи є інформація, яку він передає, дійсною, він може також сумніватися у її правдивості. Шляхом послаблення сили комунікативної інтенції мовленнєвого акту, мовець може виразити свою невпевненість або небажання брати відповідальність за її відповідність дійсності.

I am not quite sure of her age, a woman, a lady of some thirty years of age [9, p. 18].

До лексичних засобів що пом'якшують комунікативну інтенцію мовця належать:

1. модальні слова типу «*perhaps*», «*maybe*», «*possibly*»
Mr Ackroyd must have locked himself in and possibly just dropped off to sleep [8, p. 49];
2. мінімізатори типу «*a little/a little bit*», «*quite*», «*just*», «*hardly*», «*rather*», «*slight/slightly*», «*only*», «*enough*» («небагато/ зовсім трохи», «тільки», «навіть чи», «швидше», «трохи/ледве-ледве», «мало»)
Julia did not quite know what to do with herself; it seemed hardly worthwhile to go to Jersey [12. p. 33];
3. слова і словосполучення які позначають невизначеність такі як «*somewhat*», «*somehow*», «*in a sense*», «*not at all*» («дещо», «якось», «певним чином», «в деякому сенсі»)
'You don't believe in impressions?'—'Oh, yes, I do, in a sense' [8, p. 45].

Однією з важливих причин модифікації іллокутивної сили висловлювання є спроба зберегти «обличчя іншої людини» [4, с. 61]. У спілкуванні ми зазвичай звертаємо увагу на її негативне або позитивне обличчя, іншими словами, ми враховуємо потребу особистості бути незалежною, мати свободу дій, не нав'язуватись іншим (негативне обличчя), або потребу особи бути прийнятним, навіть подобатися, іншим, вважатися членом однієї тієї ж групи, знати, що його бажання поділяються іншими (позитивне обличчя).

Таким чином, усе викладене вище підводить нас до наступних **висновків:**

- Принцип ввічливості, що виражається в прагненні ненав'язливо передати свою думку, чітко дотримується на всіх рівнях мовного спілкування і оволодіння способами реалізації цього принципу є складовою частиною процесу вироблення навичок мовного спілкування англійською мовою.
- Уміння оперувати лексичними засобами реалізації стратегії ввічливості також являє собою важливий комунікативний навик, оволодіння яким пов'язане з вивченням особливостей функціонування мовних сегментів лексематичного рівня.

- Тема заявлена в даній статті широка і багатогранна. Тому в ній були позначені лише деякі аспекти, які зможуть послужити основою для подальшого дослідження.

Література

1. Brown R., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage [Text] / R. Brown. - Cambridge: Cambridge University Press, 2013. – 345с.
2. Holmes J. Women, men and politeness / J. Holmes. – London; New York: Longman, 1995. – 254 с.
3. Ide S. The concept of politeness: an empirical study of American English and Japanese / Sachiko Ide // Politeness in Language: Studies in its history, theory and practice / [Eds. Richard J Watts; Sachiko Ide; Konrad Ehlich]. – Berlin: de Gruyter, 2006. – С. 281–298.
4. Jule G. Pragmatics / George Jule. – Oxford: Oxford University Press, 2008. – 137 с.
5. Lakoff R. T. Broadening the horizon of linguistic politeness / R. T. Lakoff, S. Ide. – Amsterdam; Philadelphia: Benjamin, 2005. – 335 с. – (Pragmatics & beyond new series).
6. Leech G. The Pragmatics of Politeness / Geoffrey Leech. – Oxford: Oxford University Press, 2014. – 343 с.
7. Archer J. False impression / Jeffrey Archer. – New York: St. Martin's Press, 2006. – 375 с.
8. Christie A. The Mystery of King's Abbot / Agatha Christie - М.: Высш. школа, 1980. -230 с.
9. Fowles J. The French lieutenant's woman / John Fowles. – London: Vintage Classic, 2012. – 467 с.
10. Harper A. Housewife up / Alison Penton Harper. – London: Pan, 2006. – 325 с.
11. Lewycka M. A Short History of Tractors in Ukrainian / Maryna Lewycka. - London: Penguin Books, 2006. - 296 p.
12. Maugham W. Theatre / W.S. Maugham. – М.: Международные отношения, 1979. – 288 с.
13. Osborne J. A Patriot for me and A Sense of Detachment / John Osborne. – London: Faber and Faber, 1983. – 158 с.
14. Rowling J. K. Harry Potter and the Half-Blood Prince / J. K. Rowling. – New York, NY: Arthur A. Levine Books, 2005. – 652 с.

SUMMARY

The article deals with the problems of the category of politeness in Modern English. The lexical level of contemporary English provides a large number of units, the use of which contributes to the expression of polite intentions in the process of communication. The ability to operate them represents an important communicative skill, mastering of which involves studying the peculiarities of their functioning.